

Dr.sc. Anto Bajo, izvanredni profesor
Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Dijana Jurinec, mag.oec.

HRVATSKO TRŽIŠTE DUHANA I TROŠARINE NA DUHANSKE PROIZVODE

SAŽETAK

Hrvatsko tržište duhana je oligopolno i na njemu dominira pet kompanija globalnih i regionalnih lidera. Prodajom domaćeg proizvođača duhana i duhanskih proizvoda hrvatsko tržište duhana od 2015. očekuju brojne promjene poput mogućeg smanjenja domaće proizvodnje koja u 2014. čini oko 6,5% ukupno proizvedenog duhana u svijetu. Zbog neelastičnosti u potražnji, cijene duhana rastu, ali rastu cijena dodatno pridonose i visoke trošarine na duhanske proizvode. Analiza tržišta pokazuje da promjena strukture trošarina utječe na povećanja cijena i smanjenje prometa duhanskih proizvoda što se odražava na smanjenje potražnje i proizvodnje duhana. Zbog nove oligopolne strukture tržišta očekuje se smanjenje domaće proizvodnje duhana, a država će težiti povećanju proračunskih prihoda kroz rast proporcionalne (ad valorem) komponente trošarine na cigarete i duhanske prerađevine.

Ključne riječi: duhan, tržište, trošarina, duhanski proizvod, Hrvatska.

UVOD

Potražnja za duhanskim proizvodima je neelastična – potrošači slabo reagiraju na promjene cijena što je stabilna osnovica za prikupljanja prihoda trošarinama. Visina prihoda od trošarina ovisi stanju i dinamici promjena u prometu na tržištu duhana. Glavni je cilj rada analizirati tržišta duhana u Hrvatskoj, utvrditi visinu trošarina na duhanske proizvode i

utvrditi utjecaj strukture trošarina na cijene cigareta i visinu prihoda od trošarina na duhanske proizvode.

Hrvatskom duhanskom industrijom posljednjih deset godina dominira domaći proizvođač - Tvornica duhana Rovinj (TDR). Tom proizvođaču struktura trošarina značajno utječe na cijenu i promet cigareta i duhanskih prerađevina.

Trošarine na cigarete obično čine dvije komponente – specifična i proporcionalna (*ad valorem*). Specifična komponenta trošarine utvrđuje se u fiksnom (apsolutnom) iznosu po komadu proizvoda (npr. trošarina na 1000 komada cigareta), a proporcionalna je u postotku maloprodajne cijene cigareta. *Domaćoj duhanskoj industriji odgovara specifična trošarina* jer stvara manje porezno opterećenje i potiče domaće proizvođače duhana na veću proizvodnju. Međutim, prodajom TDR-a u Hrvatskoj dominiraju najveće svjetske multinacionalne kompanije u proizvodnji i distribuciji duhana i duhanskih proizvoda. *U slučaju uvoza velikih količina duhanskih proizvoda prednost dobija proporcionalna trošarina zbog generiranja većih proračunskih prihoda.*

U svrhu provedbe glavnog cilja rad je podijeljen u šest dijelova. Nakon uvodnog, u drugom dijelu se pruža pregled istraživanja i glavnih rezultata o utjecaj trošarina na cijene i promet duhanskih proizvoda. U trećem dijelu analiziraju se glavni sudionici, cijene i prometi, te položaj duhanske industrije u Hrvatskoj. U četvrtom se dijelu analizira usklađenost trošarina u Hrvatskoj s državama članicama EU i utvrđuje fiskalni učinak trošarina na državni proračun. Peti dio su zaključci rada.

UTJECAJ TROŠARINA NA CIJENE I PROMET DUHANSKIH PROIZVODA

Ovisnost strukture trošarine i cijene duhanskih proizvoda predmetom je brojnih istraživanja. Specifična i proporcionalna (*ad valorem*) trošarina mogu različito utjecati na prihode, dostupnost i kvalitetu duhanskih proizvoda, a posljedično i na navike pušača. Izbor između pojedinih vrsta trošarina ovisi o vladinim prioritetima (Sunley, et. al, 2000., WHO, 2010.).

Pojedini autori poput Chaloupke, Pecka, Taurasa, Xu Ayda, Yurekeli (2013.) zaključuju da je cjenovna razlika među cigaretama nižeg i višeg cjenovnog

razreda veća, što je veći dio proporcionalne (ad valorem) trošarine. Primjerice, 10%-tno povećanje udjela proporcionalne trošarine na cigarete nižeg i višeg cjenovnog ranga, vodi povećanju cjenovne razlike od 5%. Trošarine osiguravaju značajne prihode proračuna uz relativno niske administrativne troškove. To obilježje trošarine svrstava u poželjni instrument prikupljanja prihoda, a posebice u razdobljima visokih proračunskih deficita i nedostatka proračunskih sredstava. Indirektno, trošarine služe kao potpora zdravstvenoj politici jer bez obzira na obilježja duhanskih proizvoda i njihovu neelastičnost, one ipak uzrokuju djelomično smanjenje potrošnje duhana i duhanskih proizvoda.

Nameće se pitanje od kuda potječe utjecaj trošarina na ponašanje potrošača? Odgovor je jednostavan - zbog dostupnosti cigareta i ostalih duhanskih prerađevina različitog cjenovnog ranga. Veći porezi mogu dovesti do potrošačeve odluke o konzumiranju duhanske proizvode niže kvalitete - nižeg cjenovnog ranga. U literaturi, odluka potrošača da konzumira cigarete nižeg cjenovnog ranga zbog većeg poreznog opterećenja poznata je pod nazivom „*quality shading*“. Zbog te pojave, specifična trošarina postaje poželjniji instrument. Veće cjenovne razlike među markama cigareta mogu smanjiti učinkovitost oporezivanja zbog smanjene konzumacije duhanskih proizvoda koji nastaje zbog supstitucije skupljih jeftinijima proizvodima.

Zbog specifičnosti duhanskog tržišta, distribucija cijena cigareta može uvelike ovisiti o poreznim sustavima. Chaloupka, Shang, Zagra, Fong (2013), u svom istraživanju došli su do zaključka da *proporcionalna trošarina potiče kupnju jeftinijih cigareta*. Pored utjecaja na potrošače, proporcionalna trošarina utječe i na proizvođače, jer ih potiče na proizvodnju cigareta niže kvalitete, a time i nižeg cjenovnog ranga.

Sa stajališta proizvođača, specifična trošarina potiče na povećanje cijena cigareta jer imaju prostora za višu zaradu. Specifična trošarina umanjuje potrošačevu namjeru da se okrene cigaretama nižeg cjenovnog ranga, jer relativno isto povećava cijene bez obzira na cjenovni rang duhanskog proizvoda. Chaloupka je (2013) zaključuje da je cjenovna razlika između cigareta višeg i nižeg cjenovnog ranga manja u državama sa višim udjelom specifične trošarine u ukupnim trošarinama, za razliku od država u kojima dominira proporcionalna trošarina na cigarete i ostale duhanske proizvode.

Pored strukture trošarina, na cijenu duhanskih proizvoda utječe i razmjer izbjegavanja plaćanja poreza i poreznih utaja. Ubiranje poreza posredstvom različitih administrativnih tijela i preklapanje njihovih ovlasti otvara prostor za manipulacije. Porezna evazija (poput krijumčarenja velikih razmjera) može pridonijeti povećanju udjela jeftinih cigareta. Iako ne postoji dovoljno dokaza da krijumčarenje velikih razmjera smanjuje prosječne cijene cigareta, pojedina istraživanja pokazuju da bi nedopuštena trgovina mogla značajno utjecati na smanjenja proračunskih prihoda (Chaloupka, 2013.).

TRŽIŠTE DUHANA U HRVATSKOJ

Hrvatsko duhansko tržište je oligopolno - na njemu dominiraju globalne kompanije koje diktiraju tržišne uvjete. Osim povoljnog geografskog položaja koji pruža prodor na tržišta država s prostora bivše Jugoslavije, Hrvatska je globalnim duhanskim kompanijama zanimljiva zbog razvijene domaće proizvodnje duhana. Najveći proizvođači duhana su poduzeća Hrvatski duhani i Agroduhan Slatina.

Proizvodnja i cijene duhana

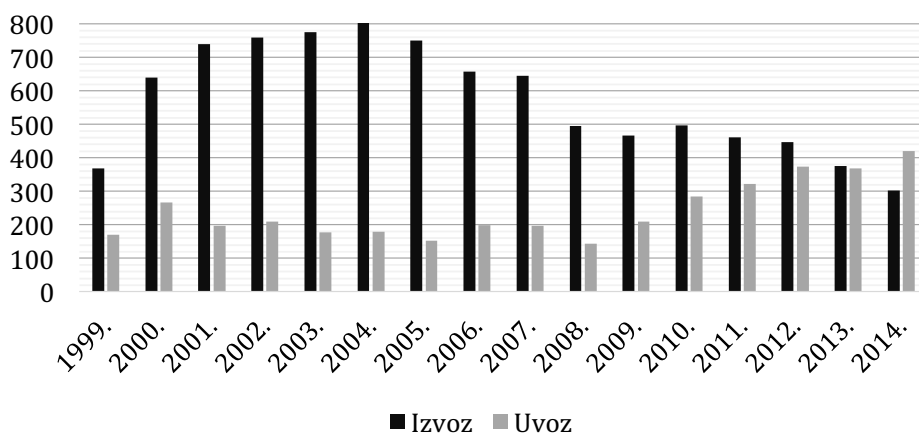
Zakonom o duhanu (NN 69/99 i 14/14) uređuju se odnosi u proizvodnji, otkupu, obradi, prometu duhana i proizvodnji duhanskih proizvoda. Zakon jasno definira što se smatra duhanom koji služi krajnjoj potrošnji. Duhan se može proizvoditi samo na temelju pisanog ugovora o proizvodnji duhana s pravnom osobom koja je registrirana za obavljanje djelatnosti obrade duhana te upisana u Upisnik obrađivača duhana kojeg vodi Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva.

U Hrvatskoj se proizvode nearomatični tipovi duhana - virginija (sušena toplim zrakom), berley (sušen u hladu) i hercegovački duhan (sušen na suncu). Među glavnim proizvođačima su dva poduzeća - Hrvatski duhani d.o.o. iz Virovitice i Agroduhan d.o.o. iz Slatine. *Hrvatski duhani d.d.* drže 80%, a *Agroduhani* 20% tržišta duhana.

Hrvatski duhani d.o.o. su vodeći proizvođači flue cured Virginia i burley duhana na hrvatskom tržištu. Do lipnja 2015. poslovali su u sastavu Adris grupe d.d. Rovinj koja je bila vlasnik Tvornice duhana Rovinj. *Agroduhan d.o.o.* Slatina bavi se proizvodnjom duhana tipa *flue cured Virginia* u suradnji s individualnim poljoprivrednim gospodarstvima. *Agroduhan d.o.o.* je osnovan 1996. kao društvo kćer Duhana d.d. za proizvodnju, otkup i prodaju duhana. Proizvodnja duhana je organizirana na površinama u vlasništvu i zakupu oko četiri stotine poljoprivrednih proizvođača (nositelja poljoprivrednih gospodarstava) na površini od oko 1.600 hektara. Raspoložive količine duhana za prodaju - ovisno o potražnji - plasiraju na domaćem, europskom ili na tržištu država s prostora bivšeg SSSR-a. Izvozni potencijal *Agroduhana* procjenjuje se na oko 1.500 tona godišnje.

Hrvatska sudjeluje u svjetskoj proizvodnji duhana s oko 6,5% (*Agroduhan d.o.o., online*). Među sudionicima na duhanskom tržištu postoji stalna konkurencija. Naime, kada jedan sudionik poveća ili smanji cijene, ostali se prilagođavaju i mijenjaju cijene svojih proizvoda. Na oko 6.000 hektara u više od 1.200 poljoprivrednih gospodarstava, Hrvatska je jedina zemlja u kontinentalnoj Europi koja je u posljednjih deset godina zadržala približno jednaku razinu proizvodnje zahvaljujući povezanosti primarne proizvodnje s cigaretnom industrijom.

Grafikon 1: Izvoz i uvoz duhana u Hrvatskoj od 1999. do 2014. (u mil. kuna)

Izvor: DZS (2015): Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom.

Primarna se proizvodnja organizirala u šest županija u regijama Podravine i Slavonije. Hrvatski duhani su u 2013. ugovorili proizvodnju na ukupno 3.888 ha kod 1.031 kooperanata - 3.368 ha Virginije kod 419 kooperanata i 520 ha Burleya kod 612 kooperanata. Na tim površinama, očekivana količina je oko 9.500 do 10.000 tona duhana. Agroduhan izvozi više od 90% svoje proizvodnje. U Hrvatskoj je TDR jedini industrijski proizvođač koji otkupljuje oko 50% proizvedenog hrvatskog duhana, a preostali dio se izvozi na europska, tržišta Južne Amerike, Afrike, Indonezije, Filipina i Australije.

Od 2013. smanjen je izvoz duhanskih proizvoda. U odnosu na 2012. izvoz je manji za 16,9 indeksnih poena. Od 2012. uvoz duhanskih proizvoda raste za 10 indeksnih poena. S obzirom da je izvoz duhana i duhanskih proizvoda važan za Hrvatsku treba pogledati vrijednost prodanih duhanskih proizvoda od 2004. do 2013.

Tablica 1: Vrijednost prodanih duhanskih proizvoda od 2004. do 2014. (u mlrd. kuna)

Godina	Ukupno			od toga inozemstvo		
	Ukupno	Za vlastiti račun	Ugovor s naručiteljem	Ukupno	Za vlastiti račun	Ugovor s naručiteljem
2004.	1,98	1,98	-			
2005.	1,97	1,97	-			
2006.	2,03	2,03	-			
2007.	2,03	2,03	-			
2008.	2,15	2,15	-	0,54	0,54	-
2009.	1,71	1,71	-	0,54	0,54	-
2010.	1,71	1,71	-	0,63	0,63	-
2011.	1,56	1,56	-	0,51	0,51	-
2012.	1,53	1,53	-	0,49	0,49	-
2013.	1,08	1,08	-	0,43	0,43	-
2014.	0,87	0,87	-	0,37	0,37	-

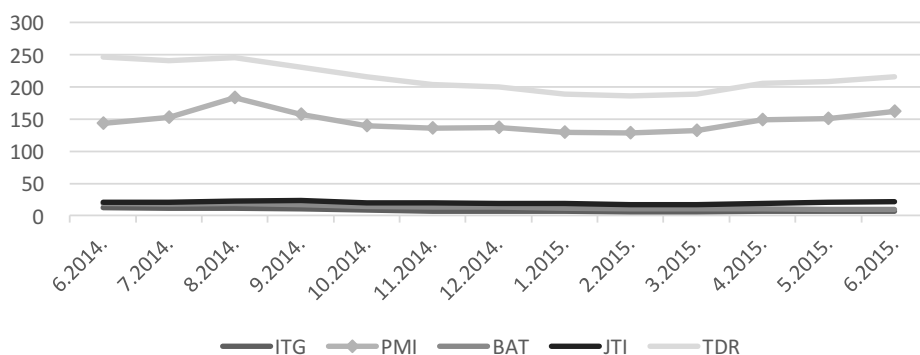
Izvor: DZS (2015); Priopćenje: Proizvodnja i prodaja industrijskih proizvoda.

Oko 40% duhanskih proizvoda prodaje se u inozemstvo, što potvrđuje značaj industrije za hrvatsko gospodarstvo. Vrijednost prodaje se smanjuje, a naročito od 2013. i 2014. godini. Mogući razlog smanjenja jeste intenzivna

harmonizacija trošarina od 2013. sa europskim trošarinskim sustavima. U toj fazi, Hrvatska je morala značajno povećati trošarine što se odrazilo i na promet duhanskih proizvoda.

Pored prodaje, neizostavan dio su i cijene. Prema podacima DZS-a, prosječne proizvođačke cijene za tonu nežiljenog duhana u 2012. bile su 8.280,79 kuna, a u 2013. cijena je porasla na 8.543,32 kune po toni. Otkupna cijena duhana u prosjeku se kreće oko 10,9 kuna po kilogramu (DZS, 2015). *Hrvatsko* tržište ima veliki izbor duhanskih proizvoda i na njemu postoji mogućnost supstituta jedne marke cigareta drugom. Najveću prodaju cigareta u 2015. imaju Tvornica duhana Rovinj i Philip Morris International (v. grafikon 2.).

Grafikon 2: Prodaja cigareta od lipnja 2014. do lipnja 2015. (u mil. komada)

Izvor: Izrada autora temeljem podataka Ac Nielsen: Market view, lipanj 2015.

Zanimljiva su kretanja cijena duhanskih prerađevina. Proizvođači duhanskih prerađevina sa sjedištem u Hrvatskoj prijavljuju Središnjem uredu Carinske uprave maloprodajnu cijenu za svaku marku duhanskih prerađevina. Prijavu obavljaju 15 dana prije puštanja duhanskih prerađevina u potrošnju prema tako utvrđenim cijenama.

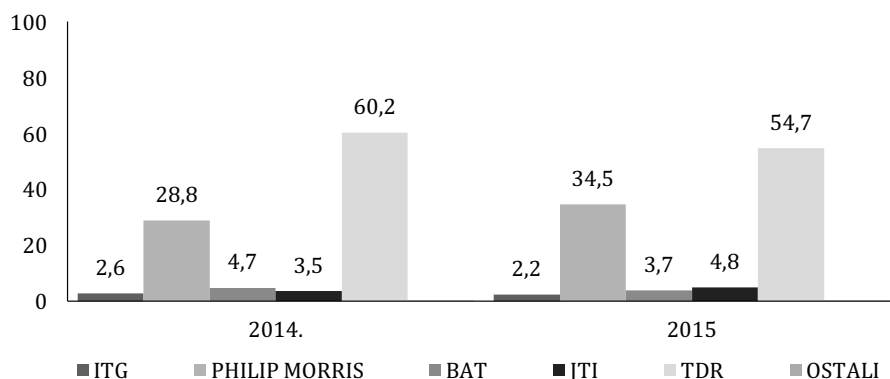
Uvoznici duhanskih prerađevina prijavljuju maloprodajne cijene za svaku marku duhanskih prerađevina ako imaju pisano ovlaštenje (punomoć) od proizvođača duhanskih prerađevina sa sjedištem u trećoj državi ili trećem teritoriju o prijenosu prava na utvrđivanje (odnosno prijavljivanje

maloprodajne cijene za svaku marku duhanskih prerađevina). O svakoj promjeni je potrebno obavijestiti ured Carinske uprave. Maloprodajne cijene cigareta su javno dostupne i objavljene na stranicama Carinske uprave. Cijene duhana nisu javno dostupne, ali se u svakom trenutku mogu dobiti informacija od Carinske uprave (NN 64/13, 129/13,70/4, 157/14, 08/15).

Tržište duhana i duhanskih proizvoda

U posljednjih pet godina Hrvatsko je tržište duhana i duhanskih proizvoda privlačno vodećim svjetskim duhanskim kompanijama. U 2013. najveći tržišni udio imao je Adris Grupa - unutar koje se nalazi Tvornica duhana Rovinj (TDR) - s udjelom od 58%. Na drugom je mjestu Philip Morris International (21%), a slijedi Japan Tobacco International (7%), Imperial Tobacco Group (6,9%) i British American Tobacco (6%).

Grafikon 3: Struktura hrvatskog tržišta duhanskih proizvoda u 2014. i 2015. (u %)

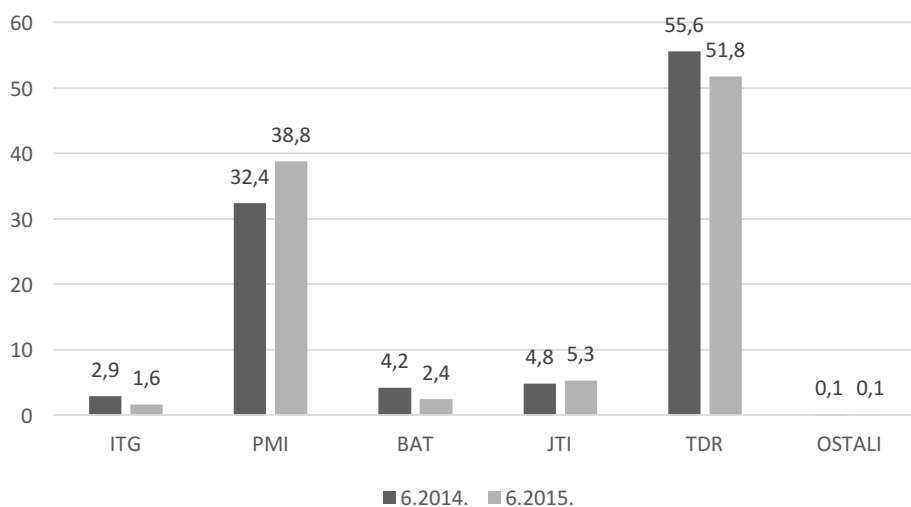
Izvor: ACNielsen: Market view 2015 za Imperial Tobacco Zagreb d.o.o.

Adris Grupa i Philip Morris International držali su do 2015. oko 80% tržišta. Napomenimo da je TDR držao 60% tržišta u 2014., a već u 2015. taj tržišni udio se smanjio na 54,7%. Philip Morris je povećavao svoj tržišni udio u 2015. za 5,7 postotnih poena. Preostale tri globalne kompanije zauzimaju manje udjele. U svibnju 2015. Zagrebačka burza je objavila da je potpisan kupoprodajni ugovor temeljem kojeg BAT kupuje TDR za 505 milijuna eura - nakon odbitka obveza TDR-a.

Hrvatska je prodala jedinog domaćeg proizvođača duhana. Otvorila se i dileme oko opstojnost proizvođača duhana i hrvatske duhanske industrije jer su u vlasništvu BAT-a ušle i Adrisove strateške jedinice - Istragrafika, Hrvatski duhani te maloprodajni lanci e-Novine i Oprese. Jedna od ugovornih klauzula u prodaji TDR-a je zadržavanje proizvodnje najmanje pet godina od trenutka preuzimanja, te osiguranje dodatnih 50 mil. eura u slučaju prijevremenog zatvaranja tvornice. Nakon formalnog preuzimanja u listopadu 2015. BAT postaje vodeća kompanija na tržištu s udjelom oko 58,5%, te zajedno sa Philip Morrisom može utjecati na tržišne uvjete.

Pogledajmo (v. grafikon 4.) veličinu hrvatskog tržišta mjereno u milijunima komada cigareta te promjene u odnosu na isto razdoblje prošle godine. Hrvatsko tržište u ožujku 2015. opada za 8,8 mil. komada cigareta, odnosno, u usporedbi sa ožujkom 2014. tržište je palo za 2,4%.

Grafikon 4: Struktura hrvatskog tržišta duhanskih proizvoda u lipnju 2014. i 2015. (u %)

Izvor: Izrada autora temeljem podataka AC Nielsen, Market view, lipanj 2015.

Problem je visok udio sive ekonomije jer svaki sedmi pušač u Hrvatskoj konzumira duhan na koji nije plaćen porez. Prema rezultatima istraživanja Duhanske industrija u Hrvatskoj (2015, 34-36) potrošnja rezanog duhana na koji nije plaćen porez iznosi oko 1.000 tona godišnje. To je gubitak

prihoda državnog proračuna u iznosu oko 100 mil. eura. Otežavajuća okolnost je geografski položaj zemlje. Hrvatska ima dugačku granicu s Bosnom i Hercegovinom i Srbijom koje imaju niže trošarine, a i niže cijene duhanskih proizvoda (Duhanska industrija u Hrvatskoj, 2015).

TROŠARINE NA CIGARETE

Direktiva 2001/37/EZ jasno definira minimalne trošarine na duhanske proizvode na području Europske Unije. Za cigarete je određeno da se minimalna trošarina sastoji od specifične i proporcionalne komponente. Minimalna specifična trošarina mora iznositi 90 eura na 1.000 cigareta, a proporcionalna minimalno 60% prosječne maloprodajne cijene cigareta.

Direktiva jasno definira prijelazna razdoblja u pogledu smanjena stopa nekim državama članicama. To su Bugarska, Estonija, Grčka Latvija Litva, Mađarska, Poljska, Rumunjska, a kojima je dopušteno prijelazno razdoblje do 31.12.2017., kako bi se došlo od minimalne trošarine na cigarete. Pored toga, Portugalu je dopušteno primijeniti snižene stope do 50% manje od potrebnog minimuma, a Francuskoj je dopuštena primjena sniženih stopa na cigarete i duhanske proizvode, osim cigareta puštenih u potrošnju na Korzici do 31.12.2015. Direktiva propisuje i visinu trošarine za ostale duhanske proizvode osim cigareta. Struktura oporezivanja je nešto drugačija. Države članice mogu odabrati između specifične ili proporcionalne komponente ili kombinaciju tih dviju trošarina. Minimalne stope su određene za tri kategorije duhana:

- Fino rezani duhan: 46% ponderirane prosječne maloprodajne cijene, odnosno 54 eura po kilogramu, s naglaskom da je cilj do 2020. povećanje trošarine na 50% ponderirane prosječne maloprodajne cijene, odnosno 60 eura po kilogramu.
- Cigarete i cigarilosi: 5% od maloprodajne cijene - 12 eura na 1.000 komada.
- Ostali duhani za pušenje: 20% od maloprodajne cijene - 22 eura po kilogramu.

S obzirom da direktiva dopušta državama izbor vrste trošarina, Yurkeli (2013) navodi da prije odabira treba voditi računa o nekoliko važnih čimbenika. Jedan od njih je inflacija. Naime, ako je u zemlji inflacija visoka a

očekuje se da će takva i ostati, proporcionalna trošarina je bolje rješenje, jer će „držati korak“ s inflacijom. Također, važno je razmotriti i ulogu oporezivanja u zdravstvenoj politici. Ako je primarna svrha trošarine obeshrabriti potrošnju cigareta, specifična trošarina može biti izvrstan način jer se temelji na količinama, tako da je porezno opterećenje po cigareti isto.

Važnu ulogu ima i veličina uvoza. Ako roba, koja je predmet uvoza, ima veću cijenu od robe koja je predmet domaće proizvodnje, proporcionalna (ad valorem) trošarina je bolji izbor. Naime, proporcionalna (ad valorem) trošarina u tom slučaju je viša u apsolutnom iznosu, te samim time povećava cijene uvezene robe. Cjenovna razlika između domaće i uvezene robe postaje veća, čime se pridonosi zaštiti domaćih proizvođača.

Učestalost promjene poreznih stopa treba uzeti u razmatranje. Naime, potrošači različito reagiraju na različite porezne stope. Kada specifična trošarina raste ili pada, proizvođači imaju tendenciju povećati, odnosno smanjiti cijene više ili manje od iznosa poreza. Na taj način, na potrošače se prevaljuje teret promjene trošarina. U slučaju proporcionalne trošarine, iznos plaćenog poreza je ugrađen u cijenu proizvoda, te je samim time manji poticaj za promjenu cijena. Povećanje ili smanjenje proporcionalne trošarine vodi rastu ili padu cijena, ali znatno manje nego što je bio porast trošarine.

Povećanje specifične trošarine izaziva veće promjene cijena nego što je to u slučaju povećanja proporcionalne trošarine. Da bi se dobio jasniji uvid korisno je pogledati visinu trošarina u europskim državama (tablica 2).

Tablica 2: Specifična i proporcionalna (ad valorem) trošarina na cigarete u zemljama EU u 2009. i 2014.

Država	Specifična (USD na 1.000 cigareta)	Proporcionaln a (% MPC-a)	Specifična (USD na 1000 cigareta)	Proporcionaln a (% MPC-a)
	2009.	2009.	2014.	2014.
Austrija	31,59	42	46,48	42
Belgija	18,4	52,41	31,33	50,41
Češka R.	35,51	23	60,84	27
Danska	80	13,61	210,48	1
Estonija			61,75	34
Finska	16,63	52	37,18	52
Francuska	8,55	64	36,73	64,25
Njemačka	102,65	24,66	122,97	21,87
Grčka	7,75	53,83	106,24	20
Mađarska	64,48	28,3	55,91	31
Island	89,39	47,31	185,4	36,5
Irska	167,64	17,78	321,16	8,72
Italija	7,96	58,5	12,06	58,5
Luksemburg	17,07	47,44	23,32	48,11
Nizozemska	86,05	20,52	225,58	2,36
Norveška	223,8	0	406,67	0
Poljska	53,3	41,32	65,43	31,41
Portugal	103,76	23	115,98	17
Slovačka	103,06	24	79,02	23
Slovenija	26,16	43,21	86,64	21,87
Španjolska	5,9	54,95	32,01	51
Švedska	34,68	39,2	194,99	1
Švicarska	64,81	25	127,64	25
Turska	142,23	63	103,41	65,25
UK	174,54	24	275,34	16,5

Izvor: OECD (2015), [online], dostupno na: www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-database.htm

Države kombiniraju specifičnu i proporcionalnu trošarinu na cigarete. U promatranom razdoblju, specifična trošarina se povećavala - u 2009. u prosjeku je iznosila 64,35 USD, a u 2014. već iznosi 113,33 USD na 1.000 cigareta. U 2014. najveću specifičnu trošarinu ima Norveška - 406,67 USD na 1000 cigareta. Proporcionalna trošarina se u prosjeku smanjivala - u 2009. iznosi 33,81%, a u 2014. se smanjuje na 27,41% prosječne maloprodajne cijene. S obzirom na veliki značaj duhanske industrije, ali i

jačinu oporezivanja duhanskih proizvoda, trošarine su značajan prihod državnog proračuna (v. tablica 3.).

Tablica 3: Prihodi od trošarina na duhanske proizvode u 2013. (mil. eura) i kao % BDP-a

Država	Cigarete	Cigare	Cigarilosi	OTP	UKUPNO	% BDP-a
Belgija	1.661,26	11,83	0,00	446,32	2.119,41	0,54
Bugarska	908,45	13,84	0,00	0,00	922,29	2,25
Češka	1.611,71	3,36	0,00	85,91	1.700,98	1,08
Danska	1.055,81	6,16	0,00	65,61	1.127,58	0,45
Njemačka	12.213,84	121,77	0,00	1.793,80	14.129,41	0,50
Estonija	161,29	0,07	1,02	4,23	166,61	0,89
Španjolska	6.351,37	103,75	0,00	653,66	7.108,78	0,68
Francuska	9.783,56	158,65	0,00	1.176,12	11.118,33	0,53
Hrvatska	476,00	0,00	0,00	0,00	476,00	1,09
Italija	9.889,80	43,10	20,44	423,54	10.376,88	0,64
Irska	1.052,86	7,90	0,00	3,14	1.063,90	5,87
Cipar	178,67	2,12	0,00	24,54	205,33	0,12
Latvija	146,39	2,50	0,00	2,26	151,15	0,65
Litva	207,66	1,67	0,00	2,82	212,15	0,61
Luksemburg	394,83	1,79	0,00	132,39	529,01	1,14
Mađarska	838,66	0,00	13,76	233,15	1.085,57	1,08
Malta	69,35	0,00	0,00	3,07	72,42	0,96
Nizozemska	1.750,00	0,00	0,00	642,00	2.392,00	0,37
Austrija	1.662,10	0,00	0,00	0,00	1.662,10	0,51
Poljska	4.370,25	0,00	0,00	0,00	4.370,25	1,10
Portugal	1.193,26	6,06	0,00	113,56	1.312,88	0,78
Rumunjska	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Slovenija	410,99	0,26	0,00	15,58	426,83	1,18
Slovačka	636,35	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Finska	746,75	18,01	0,00	76,38	841,14	0,41
Švedska	877,46	5,81	0,00	35,55	918,82	0,21
Ujedinjeno Kraljevstvo	10.255,53	100,74	0,00	1.351,35	11.707,62	0,58

Izvor: European Commission (2015). Excise duty tables.

Najviše prihoda od trošarina na duhanske proizvode u 2013. imale su Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Italija, Španjolska, Poljska i Nizozemska.

Trošarine u Hrvatskoj

Sustav trošarina Hrvatske usklađen je s EU. Proces usklađivanja počeo je prije nekoliko godina, a 1. ožujka 2013. donesen je Zakon o trošarinama kojim se uvodi elektronički sustav kontrole kretanja trošarinskih proizvoda (*engl. Excise Movement Control System- EMCS*). Sustav omogućuje razmjenu informacija između nadležnih carinskih i poreznih tijela te nadležnih gospodarskih subjekata. EMCS zamjenjuje papirnati prateći dokument elektronskim i znatno olakšava nadzor kretanja trošarinskih proizvoda. Također, nacionalna zakonodavstva moraju pratiti zakonodavstvo EU koje se odnosi na pojedine zajedničke odredbe, kao što su jasno definiranje trošarinskih proizvoda i definiranje minimalnih stopa trošarina.

Sukladno Direktivi 2010/12/EU i Direktivi 2011/64/EU, *umjesto najpopularnije kategorije cigareta (engl. Most Popular Price Category-MPPC)* kao referentna vrijednost i osnova za obračun se uvodi *prosječna ponderirana maloprodajna cijena cigareta (engl. Weighted Average Price-WAP)*. Prosječna ponderirana maloprodajna cijena cigareta *predstavlja omjer između vrijednost cigareta puštenih u potrošnju u nekom razdoblju i količine cigareta puštenih u potrošnju u istom vremenskom razdoblju.*

Stope trošarina na duhanske proizvode u Hrvatskoj su bile znatno niže nego u državama EU. U pristupnom procesu bilo je potrebno povećati trošarine, odnosno kontinuirano se težilo visokoj harmonizaciji sa trošarinama u EU. U srpnju 2013., novom uredbom donesena je odluka da trošarina na duhanske proizvode mora iznositi najmanje 57% prosječne ponderirane maloprodajne cijene cigareta puštene u potrošnju, odnosno 64 eura na 1000 komada cigareta. Od 1. siječnja 2014., visina trošarine je 77 eura na 1000 komada cigareta - bez obzira na visinu prosječne ponderirane maloprodajne cijene. Dopušteno je prijelazno razdoblje do 31.12.2017., kada visina trošarina na duhanske proizvode mora biti 90 eura na 1000 komada, odnosno 60% prosječne ponderirane maloprodajne cijene.

„Direktiva propisuje jednake minimalne stope na cigare i cigarilose. Pristupanjem EU trošarina na cigare i cigarilose iznosi 600 kuna na 1.000 komada, što je oko 80 eura na 1.000 komada. Takva trošarina u potpunosti zadovoljava kriterij minimalne trošarine. Višu stopu specifične trošarine imaju samo Irska (275 eura na 1.000 komada), UK (243 eura na 1.000

komada), Estonija (211 eura na 1.000 komada) i Cipar (90 eura na 1.000 komada). Članstvo u EU donosi povećanje trošarina na sve duhanske proizvode. Preporuke se posebno daju za povećanje trošarina na ostale duhanske proizvode zbog konkurentnosti među duhanskim proizvodima (Kuliš, 2013). Da bi se dobio jasan uvid u proces harmonizacije tablica 4. pruža dobar pregled trošarina na duhanske proizvode u 2013. i 2015. (prije i nakon što je Hrvatska postala članicom EU).

Tablica 4: Usporedba trošarina na duhanske proizvode u Hrvatskoj i EU u 2013. i 2015.

Proizvod	Vrsta trošarine	HRVATSKA		Min.trošarina (srpanj 2015)	EUROPSKA UNIJA	
		Trošarina u srpnju 2015	Trošarina nakon pristupanja EU		Min. trošarina (EUR)	Min. Trošarina (HRK)
Cigarete	Specifična	230 HRK/1000 cigareta	64 EUR / 1000 cigareta	648 HRK /1000 cigareta	64 EUR na 1000 cigareta bez obzira na Wap udio specifične trošarine u ukupnom poreznom opterećenju 5-76,5%	475 HRK/1000 kom
					Od 1.1.2014. trošarina iznosi 77 EUR na 1000 cigareta bez obzira na WAP	572 HRK/1000 kom
					Do 31.12.2017. treba iznositi 90 EUR na 1000 komada bez obzira na WAP, a udio specifične u ukupnom	668 HRK /1000 kom

					poreznom opterećenju 7,5-76,5%	
	Proporcionalna	38% MPC-a	57% WAP		57% ukupne trošarine u WAP-u	
					Od 1.1.2014. 60% ukupne trošarine u WAP-u	
Sitni duhan	Specifična	550 HRK/kg	351 HRK/ kg		Od 1.1.2013. = 47 EUR/ kg	349 HRK/ kg
					Od 1.1.2015. = 54 EUR/ kg	401 HRK/ kg
					Od 1.1.2018.= 60 EUR/ kg	446 HRK/ kg
					Od 1.1.2020.= 60 EUR/ kg	446 HRK/ kg
Ostali duhan	Specifična	500 HRK/kg	296 HRK/kg		22 EUR/kg	163 HRK/ kg

Izvor: Izrada autora temeljem podataka Carinske uprave i Kuliš (2013.): Sustav trošarina u Hrvatskoj bliži europskom sustavu, vol. 75, Institut za javne financije.

Danas je jasna definicija duhanskih proizvoda koji su predmet oporezivanja. U svim kategorijama se teži maksimalnoj harmonizaciji, posebice u specifičnoj trošarini od 90 eura na 1000 cigareta, odnosno 60 eura na 1.000 komada. Zadnje promjenama od 18. travnja 2015. rasla je visina trošarina za sve kategorije duhanskih proizvoda (NN 43/2015).

Trošarina na cigarete i ostale duhanske proizvode regulirana je Zakonom o trošarinama (NN 22/13), Pravilnikom o trošarinama (NN 8/2015), te Uredbom o visini trošarina na cigarete, sitno rezani duhan i ostali duhan za pušenje (NN 43/2015). Trošarine su bile predmetom čestih izmjena zbog

usklađivanja sa smjernicom Europske unije. Od samog početka, sukladno Zakonu o duhanu, cigarete su se razvrstavale u tri skupine. Skupina A se nazivala popularna skupina, B standardna skupina, a C ekstra skupina. Višetarifni sustav ukinut je u lipnju 2009. kada je uvedena specifična trošarina te proporcionalna trošarina u postotku maloprodajne cijene. Od tada je visina specifične trošarine ostala nepromijenjena, sve do 2013. kada je počela snažna harmonizacija sa propisima Europske unije. Da bi se dobio jasniji uvid, tablica 5. prikazuje strukturu trošarina na cigarete.

Tablica 5: Struktura trošarina na cigarete u Hrvatskoj od 2000. do 2018.

Razdoblje	Osnovica, komada	Skupina A kuna	% MPC	Skupina B kuna	Skupina C kuna
1.7.2000.- 15.7.2004.	20	5		5,4	8,9
15.7.2004.- 1.1.2009.	20	5,5		6,4	10,9
1.1.2009.- 1.6.2009.	1.000	175	30% MPC	197,5	310
1.6.2009.- 1.1.2010.	1.000	180	30% MPC		
1.1.2010.- 1.10.2010.	1.000	180	30% MPC		
1.10.2010.- 29.2.2012.	1.000	180	33% MPC		
29.2.2012.- 1.7.2013.	1.000	180	36% MPC		
1.7.2013.- 1.1.2014.	1.000	486,4	57% PPMCP		
1.1.2014.- 1.1.2018.	1.000	585,2	60% PPMCP		
1.1.2018.	1.000	684	60% PPMCP		

Izvor: Bajo i Primorac (2013:3) Struktura trošarine na cigarete u Hrvatskoj.

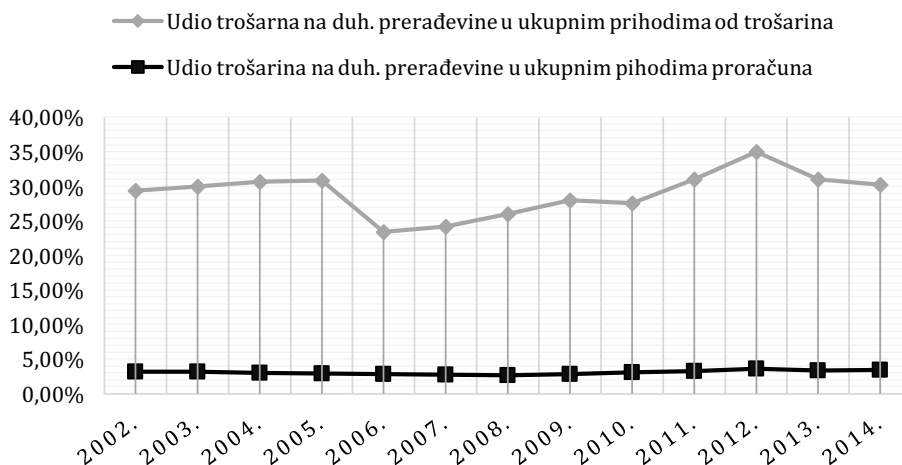
Hrvatska je do 2013. imala znatno niže trošarine od ostalih država. Razlog takvoj politici je ležao u razvijenoj domaćoj duhanskoj industriji koju se nastojalo poticati i na neki način zaštititi. U 2013. dolazi do naglog povećanja trošarina kako bi se hrvatski sustav uskladio sa zakonodavstvom Europske unije. Do 2013. prednost je imala specifična trošarina, koja predstavlja manje opterećenje. Nakon 2013., opterećenje trošarinama se znatno povećava - znatno raste proporcionalna komponente, ali i specifična. Za

očekivati je povećanje prihoda, no u tom razdoblju dolazi do pada prometa, a time i pada prihoda trošarina te povećanja cijena cigareta, čemu je pridonio rast trošarina. U travnju 2015. Vlada je donijela novu Uredbu o trošarinama na duhanske proizvode, sitno rezani duhan i ostali duhan za pušenje. Trošarine se iz godine u godinu povećavaju što utječe na rast državnih prihoda ali i na potrošnju duhanskih proizvoda.

U prijelaznom razdoblju, od 1. srpnja 2013. Hrvatska je morala utvrditi minimalnu trošarinu u iznosu od 64 eura (486,40 HRK) na 1000 cigareta, pri čemu ukupna trošarina u prosječnoj ponderiranoj maloprodajnoj cijeni cigareta puštenih u potrošnju mora imati udio najmanje od 57%. Od prvog siječnja 2014. minimalna trošarina treba se povećati na 77 eura (585,20 HRK) na 1.000 cigareta, a minimalni udio trošarine u maloprodajnoj cijeni na 60%. Do konačne, potpune prilagodbe doći će do 31. prosinca 2017. kada će minimalni iznos trošarine rasti na 90 eura (684,00 HRK) na 1000 cigareta bez obzira na prosječnu ponderiranu maloprodajnu cijenu cigareta puštenih u potrošnju.

Prema novoj Uredbi o trošarini na cigarete, sitno rezani duhan i ostali duhan za pušenje iz travnja 2015. na cigarete čija je maloprodajna cijena po kutijici manja od 22 kune se plaća minimalna trošarina do 12,96 kuna po kutijici odnosno 648 kuna na 1000 komada cigareta. Skuplje cigarete se oporezuje kombinacijom specifične i proporcionalne trošarine. Trošarine su izdašne i uz PDV čine najvažniji prihod državnog proračuna. Fiskalni učinak trošarina na duhanske proizvode ovisi o visini, strukturi i osnovici za njen obračun.

Preuzimanje Tvornice duhana Rovinj od British American Tobacco-a mogao bi utjecati na promjene zakonskog okvira oporezivanja trošarinama na duhan i duhanske prerađevine. Prodajom domaćeg proizvođača gubi se utjecaj domaće industrija, što znači da niska specifična trošarina nije imperativ pri donošenju zakona i odluka. Zasiurno će doći do povećanja proporcionalne komponente, čime će Vlada nastojati generirati veće proračunske prihode budući da je bivši lider hrvatske duhanske industrije u rukama stranih ulagača. Pogledajmo visinu prihoda od trošarina na duhan i duhanske prerađevine i njihov udio u prihodima državnog proračuna od 2002. do 2014.

Grafikon 6: Udio prihoda od trošarina na duhanske preradevine u ukupnim proračunskim i prihodima od trošarina (u %)

Izvor: Izrada autora na temelju podataka MFIN: Vremenske serije podataka.

Od 2002. Do 2009. prihodi od trošarina na duhanske proizvode rastu. Od tada se uočava smanjenje što je rezultat promjena trošarina i to primarno uvođenjem dvokomponentnog oporezivanja. Od 2013. primjećuje pad prihoda od trošarina koji može biti rezultat značajnog rasta trošarina. Premda se radi o proizvodima koji su dohodovno i cjenovno neelastični, ipak se osjeti smanjenje prometa duhanskim proizvodima. Najviše je prihoda od trošarina ostvareno 2012. Naime, zbog očekivanja da će doći do povećanja trošarina zbog harmonizacije, u promet je puštena veća količina duhanskih proizvoda što za sobom povlači i veća trošarinska davanja. Trošarine na duhanske proizvode u promatranom razdoblju čine 3,07 posto ukupnih prihoda proračuna i 29 posto svih prihoda od trošarina. Trošarine na duhanske proizvode su uz trošarine na naftne derivate glavni kanal prikupljanja prihoda od trošarina.

ZAKLJUČAK

Tržište duhana ima broje specifičnosti, među kojima je najvažnije naglasiti oligopolno uređenje, česte promjene zakona i cijena duhanskih proizvoda. Ispunjavanje konvergencijskih kriterija prilikom pretpripravnog razdoblja

Hrvatske Europskoj Uniji, rezultiralo je brojnim poreznim promjenama, a neke od glavnih su se odnosile na sustav trošarina. Promijenjena je visina i struktura trošarina što je rezultiralo povećanjem cijena duhana i duhanskih preradevina. Tom povećanju je više pridonijelo povećanje proporcionalne (ad valorem) komponente trošarine koja je utvrđena u postotku maloprodajne cijene. Valja napomenuti da je u posljednje dvije godine evidentiran pad proračunskih prihoda od proporcionalne trošarina, ali i pad prometa duhanskih proizvoda. Premda se radi o neelastičnoj potražnji, ipak je evidentiran određeni utjecaj cijene proizvoda, a samim time i trošarina, na potražnju. Hrvatska ima razvijenu duhansku industriju, na čelu koje je Tvornica duhana Rovinj, a pored toga, razvijena je i proizvodnja duhana. U travnju 2015. British American Tobacco u potpunosti preuzima hrvatskog duhanskog lidera. Zahvaljujući promjenama u strukturi vlasništva pod velikim su upitnikom i proizvođači duhana, budući da je glavni kupac duhana bio TDR. BAT duhan nabavlja na velikim svjetskim tržištima, po znatno nižim cijenama nego što ih mogu ponuditi naši domaći proizvođači. U narednom razdoblju moglo bi doći do znatne promjene u strukturi trošarina. Zbog novih tržišnih uvjeta država bi mogla težiti povećanju proračunskih prihoda kroz rast proporcionalne (ad valorem) komponente trošarine.

LITERATURA

1. Ja TRGOVAC. (2013a). British American Tobacco (BAT).
2. Ja TRGOVAC. (2013b). Imperial Tobacco Group (ITG).
3. Suvremena trgovina. (2015). Porast sivog tržišta. 40(1). 34-36.
4. ACNielsen: Makret view 2015.
5. Bajo, A. i Primorac, M. (2013). Struktura trošarine na cigarete u Hrvatskoj. Newsletter. 78.
6. Chaloupka, J. F. [i sur.]. (2013). The distribution of cigarette prices under different tax structures: findings from the International Tobacco Control Policy Evaluation. Tob Control.
7. Cnossen, S. (2009). Tobacco taxation in the European Union and United States. Policy Commentary. 19. October.
8. Direktiva 2001/37/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 5. lipnja 2001. o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duhanskih proizvoda.

9. Direktiva vijeća 2011/64/EU od 21.6.2014 o strukturi i stopama trošarine koje se primjenjuju na prerađeni duhan.
10. DZS. (2015). Proizvodnja i prodaja industrijskih proizvoda (PRODCOM) u 2013. - prvi rezultati. Priopćenje DZS 2.1.5.
11. DZS. (2014b). Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom za razdoblje od siječnja do prosinca 2013. - nova metodologija. Priopćenje DZS, br. 4.2.1.
12. DZS. 2015. Cijene u poljoprivredi u 2014. Priopćenje DZS, br. 1.1.4.
13. European Commission. (2015). Excise duty tables.
14. European Commission. (2015). Market Access Database - Trade.
15. Hrvatski duhani d.d. Službena stranica. [online]
16. IJF. Trošarine na duhanske proizvode: Oporezivanje duhanskih proizvoda u Europskoj uniji. Institut za javne financije. Zagreb.
17. Kesner-Škreb, M. (1999). Trošarine. Financijska praksa. 23(6). 765-767.
18. Kuliš, D. (2013). Sustav trošarina u Hrvatskoj bliži europskom sustavu. Newsletter. 75.
19. OECD, 2015. OECD Tax Database. Paris: OECD.
20. Pravilnik o trošarinama- pročišćeni tekst. Narodne novine 64/2013, 129/2013,11/2014, 70/2014, 157/2014, 08/2015.
21. Taylor, A., et al. (2015). The impact of trade liberalization on tobacco consumption.
22. Uredba o visini trošarina na cigarete, sitno rezani duhan i ostali duhan za pušenje. Narodne novine 43/15.
23. Yurekeli, A. (2013). Economics of Tobacco Toolkit. Tool 4: Design and Administer Tobacco Taxes. World Bank. Washington.
24. Zakon o duhanu. Narodne novine 69/99, 14/14.
25. Zakon o posebnom porezu na duhanske proizvode. Narodne novine 51/94, 56/95., 67/99., 105/99., 55/00., 127/00. i 107/01.